

УДК 631.115.8

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ

А. Бурак, к.е.н.

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Кооперація як найпоширеніший спосіб взаємодії господарюючих одиниць у сільському господарстві потребує широкого дослідження, а саме від процесу заснування кооперативу до його функціонування як суб'єкта господарювання. Взаємодія на кооперативних засадах більше притаманна малим сільськогосподарським формуванням, до яких належать особисті селянські господарства та малі підприємства. Тому дослідження кооперації потрібно здійснювати на аналізі діяльності малих сільськогосподарських формувань. При цьому важливими залишаються чинники впливу на впровадження кооперативних процесів і діяльність функціонуючих кооперативів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ринкова економіка вимагає від малих сільськогосподарських виробників взаємодії у вигляді об'єднань, метою яких є вирішення спільних завдань. У сучасних умовах така співпраця все більше набуває формальних відносин інтеграційного характеру у вигляді кооперації. Інтеграційні відносини між економічними суб'єктами вивчали В. Геєць, К. Паньківський, М. Туган-Барановський, Є. Храпливий, О. Чаянов та інші економісти. Проблеми розвитку сільськогосподарської кооперації в сучасних умовах розглянуто у публікаціях Ф. Горбоноса, В. Зіновчука, О. Крисального, М. Маліка, С. Мочерного, Г. Черевка та ін.

Актуальність теми зумовлена тим, що формування ринкової стратегії розвитку малих сільськогосподарських виробників, які функціонують в умовах непередбачуваності, динамічної невизначеності ринкового середовища, неможливе без поглибленого вивчення теоретичних, методичних і прикладних проблем кооперативних процесів.

Постановка завдання. Наше завдання – проаналізувати діяльність сільськогосподарських кооперативів, дати організаційно-економічну характеристику та вказати чинники впливу на їх функціонування.

Виклад основного матеріалу. Неодноразово було зазначено, що для товаровиробників, насамперед малих за розмірами, способом полегшення реалізації виробленої ними продукції та уникнення посередників є утворення кооперативу.

Кооператив як організаційно-правова форма господарювання – особливий спосіб взаємодії виробників, неприбуткова організація, яка допомагає та обслуговує своїх членів у здійснюваній ними діяльності. Проте кількість кооперативів із кожним роком скорочується як в Україні, так і у Львівській області зокрема (рис. 1).

У 2005-2010 роках припинило свою діяльність 11 кооперативів. Враховуючи, що в економіці їх кількість становить незначну частку порівняно з іншими організаційно-правовими формами діяльності, то за збереження такої

тенденції кооперативів як форма організації може припинити свою діяльність. Навіть прийняті Закони України «Про кооперацію» та «Про сільськогосподарську кооперацію» не сприяли їхньому розвитку. Отже, переважають певні нюанси, що негативно впливають на функціональну діяльність кооперативів, які не відповідають ситуації на ринку та в економіці загалом.

Виходячи з наведених даних концентрації сільськогосподарських кооперативів, докладніше дослідимо їх у динаміці за природно-кліматичними зонами в розрахунку на 1000 га сільськогосподарських угідь. У лісостеповій зоні протягом 2005-2008 років їх кількість зменшувалася, а у 2009 році частково динаміка

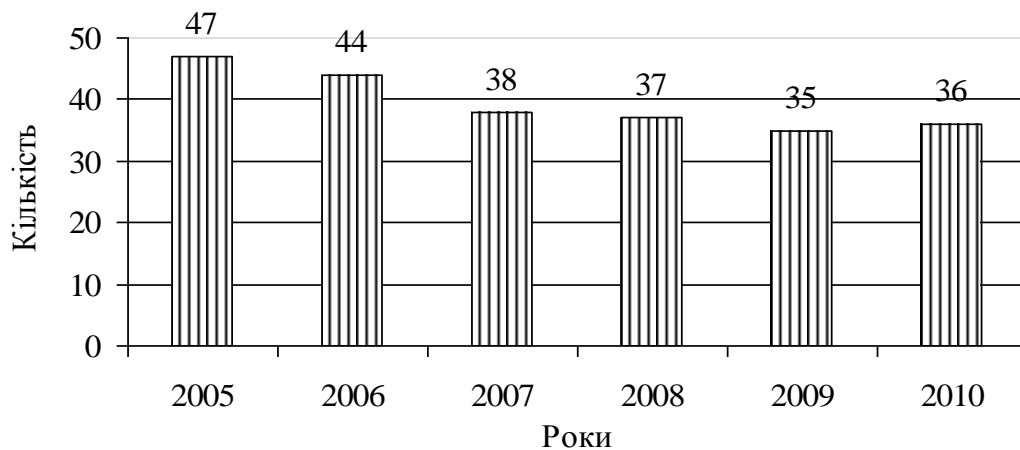

Рис. 1. Динаміка кількості сільськогосподарських обслуговуючих і виробничих кооперативів Львівської області.

відображає спадну тенденцію розвитку кооперативів. Лише в гірській зоні кількість кооперативів у розрахунку на 1000 га сільськогосподарських угідь зберігає сталі показники, що можна пояснити сталим функціонуванням певної кількості кооперативів у цій зоні.

Прийняті закони та підзаконні акти для підтримки розвитку сільськогосподарських кооперативів покликані впливати передусім на полегшення діяльності особистих селянських господарств і розвиток сільських територій загалом. Оскільки малі виробники аграрної продукції можна розглядати як потенційних членів кооперативів, виникає потреба в аналізі кількості кооперативів у розрахунку на 1000 господарств населення.

У Бродівському, Городоцькому, Жидачівському, Мостиському, Самбірському та Стрийському районах упродовж 2005 – 2009 років ситуація змінилася в гірший бік, оскільки кількість кооперативів зменшилася у розрахунку на 1000 господарств населення. У таких районах, як Жовківський, Перемишлянський, Турківський та Яворівський, показники зростають.

Діяльність кооперативів у сільському господарстві дещо відрізняється від їх функціонування в інших галузях. Насамперед це пов'язано зі специфічністю самої

сфери діяльності, а також із тим, що сільськогосподарський кооператив можуть створити особи, які здійснюють виробництво продукції як для власних потреб, не маючи від цього жодної фінансової вигоди, так і для потреб ринку, що забезпечує їм певний дохід. Виходячи з причин утворення кооперативу та функціональних потреб його членів-засновників, розрізняють такі види кооперативів:

- за територіальною належністю: районні та місцеві (сільські);
 - за видом діяльності: обслуговуючі (заготівельно-збутовий, сервісний, багатофункціональний) та виробничі.

Аналіз кооперативів за їх функціональним призначенням покаже, який їх вид найбільше представлений і необхідний для допомоги у здійсненні діяльності його членів (рис. 2).

Як бачимо, за територіальною приналежністю переважають сільськогосподарські кооперативи місцевого значення. За видом їх діяльності чималу частку займають заготівельно-збутові кооперативи, що становить приблизно 70% від загальної кількості. Майже однакові частки у структурі займають сервісні та багатофункціональні кооперативи. Виробничі становлять лише 2 одиниці, або 5,6% у загальній структурі.

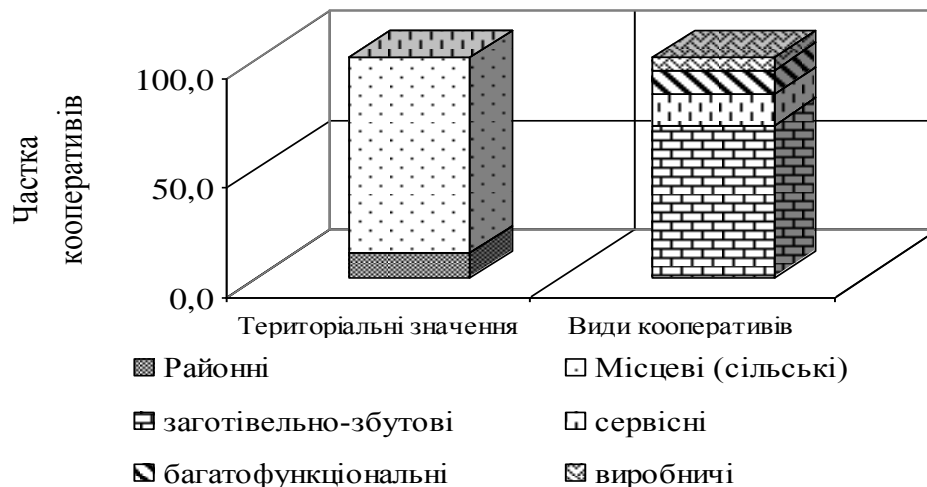

Рис. 2. Структура функціонування сільськогосподарських кооперативів за їх видами у 2010 році.

Згідно із законом кількість засновників кооперативу має бути не менша, ніж три, тому ми визначили, скільки припадає членів-засновників у розрахунку на один кооператив. Дослідження показали, що з-поміж усіх членів-засновників кооперативу 93% – фізичні особи і тільки 7% – юридичні. На один кооператив припадає в середньому 22,7 його засновників. Поділивши членів кооперативу на

фізичних та юридичних осіб, отримали такі результати: фізичних осіб членів-засновників – 21,1, юридичних – 1,6 у розрахунку на один кооператив.

Згідно з чинним законодавством юридичні особи можуть утворювати та вступати тільки в обслуговуючий кооператив. Тому малі підприємства представлені як члени в заготівельно-збутових і багатофункціональних кооперативах як видах обслуговуючого кооперативу.

Проаналізувавши стан кооперації області загалом, необхідно дослідити діяльність кооперативів як одиниць внутрішнього середовища. Оскільки сільськогосподарська діяльність практично неможлива без техніки, проаналізуємо стан їхньої технічної забезпеченості. Це дасть змогу зрозуміти, чи спроможний кооператив обслуговувати своїх членів і здійснювати виробничий процес.

Загалом у третини кооперативів немає техніки, що неабияк гальмує їхню діяльність (рис. 3). Зрозуміло, що частині кооперативів закупівлю техніки на певному етапі здійснити важко, тому необхідно її орендувати. Хоча господарства об'єднуються в кооператив для досягнення певних вигод, не завжди легко втілити їх у реальність. Цьому можуть завадити певні причини, насамперед стосовно фінансового аспекту, що формується в кооперативі, через недостатню забезпеченість коштами його членів. На початковому етапі функціонування кооператив потребує допомоги, яку повинна надати держава.

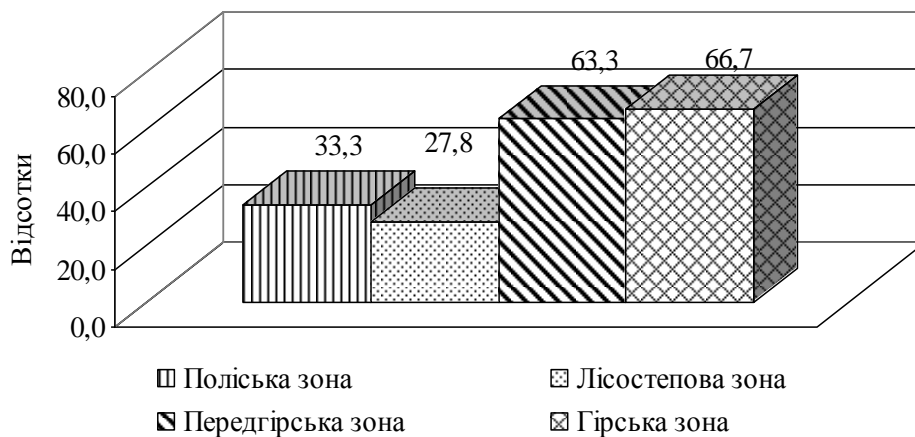

Рис. 3. Забезпеченість сільськогосподарських кооперативів технікою в розрізі природно-кліматичних зон Львівської області.

Дані, наведені на рис. 3, показують, що кооперативи в поліській і лісостеповій зонах забезпечені технікою недостатньо – відповідно 33,3 і 27,8%. Частка кооперативів, що володіють технікою у передгірській і гірській зонах, становить 63,3 і 66,7%. Проте й ці показники не відображають їх достатню забезпеченість технікою.

Обслуговуючі кооперативи, до яких належать заготівельно-збутові, сервісні та багатофункціональні, є неприбутковими організаціями, надаючи послуги тільки

своїм членам. Здійснюючи діяльність, обслуговуючий кооператив може надавати послуги не членам кооперативу в обсязі, що не перевищує 20% від його доходу. Якщо ж сума перевищує вказану п'яту частину, то на цю різницю нараховують податок. Виробничі кооперативи закон трактує як прибуткові структури.

Під час створення обслуговуючого кооперативу в його статуті потрібно вказати пункти про неприбутковість і надання послуг не членам кооперативу. Проте ці пункти засновники можуть не вказувати в разі потреби або через неуважність і незнання законодавства.

Аналіз показав, що 20% зареєстрованих кооперативів не відзначили в статуті пункт про їх неприбутковість. На нашу думку, засновники, оформляючи документи, не могли випадково пропустити цей пункт, адже це є особливістю функціонування кооперативу як неприбуткової організації. Найімовірніше, вони усвідомлювали, що їхня діяльність буде спрямована на отримання прибутку, а кооператив як організаційно-правова форма господарювання об'єднує його членів і полегшує їх функціонування.

Пункт у статуті про обслуговування не більше ніж 20% не членів кооперативу відзначено лише у 48% кооперативів. Його могли пропустити, як уже було зазначено, через незнання чинного законодавства. Цей пункт досить важливий: по-перше, він забезпечує можливість додаткового отримання доходу; по-друге, за наявності техніки в кооперативі та за неповного її використання надання послуг не членам кооперативу робить цю техніку ефективнішою й кориснішою.

Кооперативи, як і всі інші підприємства, проходять певний життєвий шлях: виникають, функціонують і ліквідовуються чи реорганізуються. Тому важко говорити про стабільне їх функціонування на ринку Львівської області (рис. 4).

Рис. 4. Економічна активність сільськогосподарських кооперативів Львівської області, 2010 р.

Дослідження показують, що тільки 61,1% кооперативів функціонували на ринку. Інші 33,3% протягом 2010 року не здійснювали господарської діяльності та 5,6% її припинили.

Розглянемо й порівняємо кількість зареєстрованих і функціонуючих сільськогосподарських кооперативів за видами їх діяльності (рис. 5).

Наведені дані свідчать, що кількість кооперативів, які здійснюють діяльність із вирощування сільськогосподарської продукції, відгодівлі тварин і виробництва кормів, не збігається із зареєстрованими. З оформлених кооперативів, пов'язаних із заготівлею та збутом молока, сільськогосподарської продукції та наданням послуг із обробки землі, дві третини – функціонуючі.

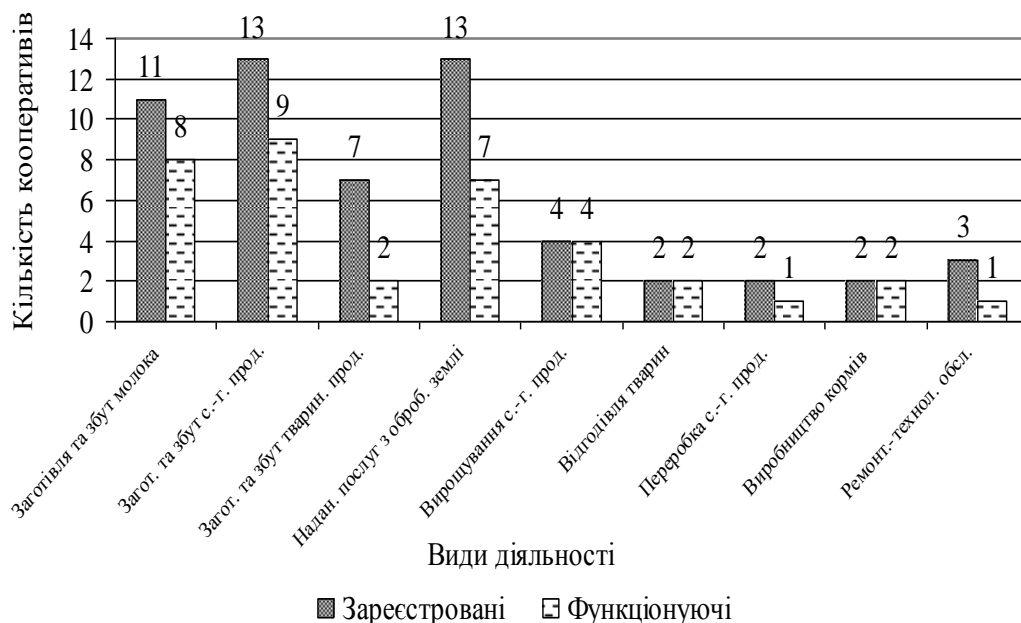

Рис. 5. Розподіл сільськогосподарських кооперативів Львівської області за видами діяльності.

Серед кооперативів, що здійснюють заготівлю та збут тваринницької продукції, переробку сільськогосподарської продукції та ремонтно-технічне обслуговування, функціонуючі становлять лише третину від зареєстрованих.

Висновки. Взаємодія підприємств на основі кооперативної співпраці у сільському господарстві відбувається переважно між невеликими суб'єктами господарювання, а саме особистими селянськими господарствами та малими підприємствами.

Серед основних проблемних питань функціонування кооперативи самостійно виділяють такі: збут сільськогосподарської продукції, низькі закупівельні ціни, недосконала система кредитування та фінансування програм розвитку і підтримки сільськогосподарських кооперативів.

Враховуючи останні дії та настанови Мінагрополітики України щодо поширення кооперативного руху в країні, сподіваємося в результаті на його позитивне сприйняття серед сільського населення, а також серед малих господарюючих суб'єктів, що забезпечить розвиток кооперативних форм діяльності та сільських територій зокрема.

Бібліографічний список

1. Горбонос Ф. В. Кооперація як форма прояву відносин / Ф. В. Горбонос // Економіка АПК. – 2004. – № 9. – С. 26–32.
2. Зіновчук В. В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу. – [2-ге вид., доповн. і переробл.] / В. В. Зіновчук. – К. : Логос, 2001. – 380 с.
3. Крисальний О. В. Теоретико-методологічні засади розвитку спеціалізації і сільськогосподарської кооперації в постреформованому аграрному виробництві / О. В. Крисальний // Економіка АПК. – 2007. – № 6. – С. 3-10.
4. Малік М. Й. Кооперація як мотив до виробничої діяльності / М. Й. Малік // Економіка АПК. – 1996. – № 2. – С. 31-39.
5. Туган-Барановский М. И. Социальные основы кооперации / М. И. Туган-Барановский. – СПб. : Слово, 1922. – 361 с.
6. Черевко Г. Система агробізнесу в США. Кооперація в системі агробізнесу / Г. Черевко, Ф. Горбонос // Економіка України. – 1996. – № 7. – С. 74-82.

Бурак А. Організаційно-економічна характеристика розвитку сільськогосподарських кооперативів

Розглянуто діяльність сільськогосподарських кооперативів, утворених малими сільськогосподарськими виробниками. Досліджено динаміку розвитку кооперативів у Львівській області. Проаналізовано їх види, технічне оснащення, статус членів-засновників. Досліджено основні принципи кооперативної діяльності та їх застосування у діючих кооперативах. Виявлено основні негативні причини впливу на кооперативи та зменшення їх кількості на ринку.

Ключові слова: кооператив, сільське господарство, малі сільськогосподарські виробники, принципи кооперації.

Burak A. Organizational and economical characteristics of agricultural cooperatives development

Agricultural cooperatives activity formed by small farmers is highlighted in the article. The dynamics of cooperatives activity in Lviv region is investigated. It is analyzed their types, equipment and status of their founders. Basic principles of cooperatives activity and their founders. Basic principles of cooperatives activity and their use are investigated. Main reasons of negative influence on cooperatives and their numbers decreasing in the market are determined in the article.

Key words: cooperative, agriculture, small farmers, principles of cooperation.

Бурак А. Организационно-экономическая характеристика развития сельскохозяйственных кооперативов

Рассматривается деятельность сельскохозяйственных кооперативов, образованных малыми сельскохозяйственными производителями. Исследована динамика развития кооперативов во Львовской области. Проанализированы их виды, техническое оснащение, статус членов-учредителей. Исследованы основные принципы кооперативной деятельности и их применение в действующих кооперативах. Выявлены основные негативные причины влияния на кооперативы и уменьшения их количества на рынке.

Ключевые слова: кооператив, сельское хозяйство, малые сельскохозяйственные производители, принципы кооперации.